

KOPRIVNICA I NAJBLIŽA OKOLICA OD PRETPOVIJESTI DO KASNOGA SREDNJEG VIJEKA

Koprivnica, današnje središte novoosnovane Koprivničko-križevačke županije, zbog svojih prirodnih i zemljopisnih pogodnosti oduvijek je bila važnom točkom na sjecištu putova iz svih smjerova, od zapadnomađarsko-karpatških (Transdanubija) prema Zagrebu i Jadranskom moru te od austrijsko-slovenskih prometnica prema Osijeku i vojvođanskim podunavskim krajevima. Sam grad i najuža okolica smješteni su na podravskim ravničarskim terenima koji ovdje graniče s Kalničkim gorjem i Bilogorom, a životno su vezani uz Dravu i sve što ona znači. Nadmorske visine variraju od 130 - 140 m sjeverno i istočno od grada (Cerine 3, Koprivnički Ivanec i Lepe kod Bregi), 140 - 250 m na Kalničkom gorju zapadno od grada (koprivničko groblje i bregovi južno od Kunovec Brega), te 150 - 186 m na obroncima Bilogore i južno i jugoistočno uz grad (Farkašić i Kamengrad). Stoga, osim što ima suvremenu razvijenu industriju, nije čudo da je to kraj izuzetno pogodan za zemljoradnju, voćarstvo, šumarstvo, lov, ribolov i stočarstvo, a dijelom i za iskorištavanje ugljenokopa i plina, te šljunka i pijeska, kao i za različite vrste turizma.

Arheološka i povijesna istraživanja grada i bliže okolice neizravnu prvu potvrdu imaju u izložbi staroga novca i povelja koja je upriličena u staroj Vijećnici prigodom polaganja kamena temeljca za pučku školu od bana Josipa Jelačića 1856. godine. Godine 1880. koprivnički odvjetnik dr. V. Perko sa svojim suradnicima, amaterima - arheolozima i muzealcima, pokušava provesti jedno pokusno arheološko iskanje na humku ispod Kamengrada na Bilogori, no s nejasnim rezultatima. Inače, u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća razvoju istraživanja koprivničke okolice pripomogli su brojni suradnici zagrebačkih institucija (Z. MARKOVIĆ 1991 A, 17 - 19). Od brojnih povjesničara, povjesničara umjetnosti i učenjaka sličnih istraživačkih struka spominjemo, primjerice, E. LASZOWSKOG (1895), J. ČUKA (1916), GJ. SZABOA (1920), R. HORVATA (1937, 1943), F. BRDARIĆA (1937), K. DOČKALA (1953), A. HORVAT (1960), L. BROZOVIĆA (1978), S. KOLAR i F. HORVATIĆA (1969), LJ. BAKRAČ (1983), S. KRIVOŠIĆA (1983), J. BUTURCA (1984), N. KLAIĆ (1986, 1987), D. FELETARA (1986, 1988, 1992), M. LONČARIĆA (1986), M. PLANIĆ - LONČARIĆ (1986), M. KRUHEKA (1986), D. VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA (1986), P. CVEKANA (1989), F. HORVATIĆA (1992, 1993), M. MARKOVIĆA (1993) itd.

Arheološka istraživanja u gradu i bližoj okolici počinju objavljivanjem podataka do kojih je desetljećima dolazio L. Brozović, osnivač Muzeja grada Koprivnice (v. S. KOLAR 1976, 103 i d.; L. BROZOVIĆ 1978. godine 11 i d.). No, iskanja počinju u gradskoj okolici tek 1970. godine malom sondom blizu trafostanice u Starigradu, u kojoj je pronađen i antički materijal u nejasnim okolnostima

(S. KOLAR 1976, 110), a nastavljaju se dugogodišnjim istraživanjima eneolitskog, antičkog i starohrvatskog nalazišta Seče kod Koprivničkih Bregi od 1979. do 1987. godine (Z. MARKOVIĆ 1981, 193 i d.; ISTI, 1982, 239 i d.; ISTI, 1986 A, 95; ISTI, 1990 B, 121 - 122), antičke nekropole u Kunovec Bregu 1979-1980. godine (Ž. DEMO 1982), te 1990. (Z. MARKOVIĆ 1990, 125 i d.), rano-brončanodobnog naselja Piškornica kod Koprivničkog Ivanca 1980 - 1984. godine (Z. MARKOVIĆ 1981, 196 i d.; ISTI, 1982, 245 i d.; ISTI, 1986 A, 95), eneolitskih naselja Vojnik 1 (1981.) i Zasek 1 (1984.) kod istoga mjesta (Z. MARKOVIĆ 1982, 242 i d.; ISTI, 1986 A, 95; ISTI 1987, 143 - 144), stariježelznodobnog naselja na Farkašiću uz Draganovec 1981. godine (Z. MARKOVIĆ 1982, 248 i d.), antičkog naselja-postaje uz Draganovec (Ž. DEMO 1986, 114), pretpovijesnog, antičkog i srednjovjekovnog nalazišta Kamengrad i Sv. Emerik ispod njega 1982-1984. (Ž. DEMO 1984; Z. MARKOVIĆ 1987, 142 - 143), te eneolitskog, ranobrončanodobnog i starohrvatskog naselja Cerine 3 sjeverno od grada 1984 - 1985. godine (Z. MARKOVIĆ 1986). Pojedinačne nalaze iz svih epoha objavljivali su ili skupljali mnogi arheolozi i njihovi suradnici (B. VIKIĆ - E. WALTER 1955; S. KOLAR 1976; Z. MARKOVIĆ 1987; ISTI, 1988; ISTI, 1990 A; ISTI, 1990 B; ISTI, 1991; ISTI 1992 B), a djelomično su istraživani i tragovi antičkih cesta (Z. LOVRENČEVIĆ 1980; B. VIKIĆ - M. GORENC 1967).

A. PRETPOVIJESNA RAZDOBLJA (OD BAKRENOG DOBA DO RIMSKIH OSVAJANJA, cca 3500 - 30 GODINA PRIJE KRISTA)

U široj okolici grada nalaze se tragovi fosiliziranih pretpovijesnih životinja. Okamenjeni sitniji ostaci (puževi, školjke) pronađeni su u vrijeme radova u rudniku Petrovom dolu na Bilogori (do prije nekoliko godina donosio ih je Vladimir Kranjčec, rudar u tadašnjem rudniku). U toku više desetljeća na šljuncarama uz Dravu pronađen je veći broj ostataka izumrlih pretpovijesnih životinja, među kojima i mamuta, što bi, s obzirom na izumrlost te vrste pretpostavljalo i postojanje lovaca na mamute u starijemu (paleolitskom) kamenom i srednjem (mezolitskom) kamenom dobu. Inače, najbliži pouzdani ostaci paleolitskih kamenih izrađevina nalaze se na obroncima Kalničkog gorja u blizini Moždenca (spilja Vilenica). **Iz mlađega kamenog doba (neolit, 5. tisućljeće - prva polovica 4. tisućljeća prije Krista), vremena prve zemljoradnje, početaka izrade keramičkog posuđa i prvih stalnih naselja, nemamo na području grada i uže okolice izravne potvrde o naseljavanju, premda valja očekivati i takva naselja s obzirom na geološku podlogu (T.5:A) i kasnija naseljavanja. Na Bilogori znamo za nalazišta **starčevačke, korenovske i sopotske kulture** (tipa Brezovljani i tipa Pepelane), koje ispunjavaju čitav životni vijek neolita na ovim prostorima.**

No, iz uže gradske okolice i iz samog grada postoje podaci o nizu pojedinačnih kamenih predmeta koje je ponekad teško precizno determinirati, osim približno između neolita i brončanog doba. Tako su u samom gradu kamene sjekire s rupom za nasad drške pronađene na Banovcu, Dubovcu, Lenišću, Ulici E.Pavičića (T.1:2) itd. (Z. MARKOVIĆ 1990 B, 116 - 121), u okolici na Rečkom polju (T.1:1 Z. MARKOVIĆ 1990 B, 129). Kameni predmet koji je mogao služiti kao oruđe i oružje pronađen je na Močilskom bregu (Z. MARKOVIĆ 1988, 184, T.2:2), a mali kameni brus u Vijećničkoj ulici (T.1:4; Z. MARKOVIĆ 1988, 185, T.3:3).

Najstarija i najvažnija potvrda naseljavanja gradske okolice u početku **ranoga eneolita** (bakreno doba, faza od 3500 do 3200 god. pr.Kr.) dobivena je istraživanjima nalazišta **Seče** kod Koprivničkih Bregi, gdje je, uz obilje keramičkih i kamenih izrađevina, utvrđeno postojanje ostataka 23 objekta (12 jama, 8 jamica, 2 ognjišta i jedan - vjerojatno - kulturni rov). Neke od većih jama služile su kao

zemunične nastambe, manje kao jame za otpatke ili za rad u toku dana, ognjišta su se nalazila izvan jamskih objekata, ali ponekad i u njima (T.1:A). Od oblika posuđa najvažniji su zdjele s ručkama, vrčevi, lonci, obične bikonične i zaobljene zdjele, šalice, tanjuri, posude na nožicama ili na šupljoj nozi itd. Ukrasi su izvedeni urezivanjem, žljebljenjem, rovašenjem jamica, bockanjem i žigosanjem, naljepljivanjem okruglih, šiljastih ili gredastih naljepaka, otiscima prsta ili nokta itd. (T.2:1, 3, 4, 9 - 11). Od ostalih keramičkih izrađevina valja istaknuti različite veće i manje utege za tkalačke stanove, ribarske mreže i vretena (T.2:2), kao i manje ulomke koji su vjerojatno dijelovi figurica - idola. Pronađene su i kamene sjekire s rupom za nasad drške, te kremeno oruđe i oružje, od razolikih nožića, šila i strugala do većih jezgri (T.2:5 - 8). Usporedbe ukazuju na istovremenost s nizom kultura Karpatske kotline, Podunavlja i srednjoeuropskoga kulturnog kruga, ali i različitosti, pa je ova kulturna pojava imenovana zasebnom kulturom početka bakrenog doba (Z. MARKOVIĆ 1981, 193 i d. ISTI, 1982, 239 i d. ISTI, 1986 A, 95; ISTI, 1992, 5).

Srednji eneolit (3200 - 2700 god. pr. Kr.) karakteriziraju ostaci naselja i pokretnih spomenika **lasinjske kulture**. Osim već iz ranijeg vremena poznatih kamenih izrađevina i sličnih utega, kao i jamskih stambenih objekata, posuđe je nešto drugačije ornamentirano i ima donekle drugačije oblike: bikonično posuđe obično ima konkavni (donekle udubljeni) donji dio, česti su vrčevi s jednom ili dvije drške, jezičaste i dugmetaste aplikacije, različite kombinacije nizova točkica i crtica, te posuđe na šupljoj višoj i ponekad u gornjem dijelu zadebljaloj nozi (T.2:12 - 17). Ova kultura predstavlja logičan slijed u razvoju materijalne kulture eneolitskog stanovništva, a nalazišta uz sam grad su Cerine 3 sjeverno od šume na Danici, te Vojnik 1 i Zasek 1 uz Koprivnički Ivanec (Z. MARKOVIĆ 1982, 242 i d.; ISTI 1986, 152 i d.; ISTI, 1986 A, 93 - 95; ISTI, 1987, 143 i d.). Prijelazu neolitskog na eneolitsko razdoblje pripadaju i nalazi (izvan jamskih ili sličnih cjelina) koji su pronađeni prilikom rekognosciranja i istraživanja Kemangrada (Z. MARKOVIĆ 1987, 142, T.1:1 - 6, T.2:1 - 2), a eneolitskom razdoblju vjerojatno i keramička žlica pronađena u Križevačkoj ulici u gradu (Dubovec; Z. MARKOVIĆ 1990 B, 119).

Od eneolitskih kultura **Retz - Gajary** i **vučedolske**, te ranobrončanodobnih kultura - **vinkovačke** i **Kisapostag** nisu u samome gradu i okolici pronađeni tragovi, ali oni postoje na Kalničkom gorju i Bilogori (Z. MARKOVIĆ 1986 A, 7 - 8). Nakon jednoga prijelaznog razdoblja, kada početkom ranog brončanog doba nastupa razdoblje manje dekorativnosti posuđa, u završnoj fazi izričito brojno su u ovim krajevima zastupljena nalazišta tzv. **licenskokeramičke kulture** (18 - 17. stoljeće pr. Kr.) koja se odlikuje posebno ukusno i brižljivo dotjeranim crnoglačanim posuđem s otiscima traka od nazubljenog kotačića u gornjoj zoni (T.4:1, T.9:3), u različitim valovitim, horizontalnim ili vertikalnim te cik - cak varijantama. Ponekad su ukrasi izvedeni sličnim urezanim trakama ili snopovima žljebljenih i metličasto urezanih linija (T.3, T.4:2), a dio posuđa nema nikakvih ukrasa (T.3:2, T.4:3) ili ima raznolike plastične naljepke uz obod te (kod velikih posuda za zalihe hrane) plastičnim rebrima ukrašene drške. Najčešći oblici kod najfinijeg posuđa, obično tankih stijenki, dublje su ili pliće zdjele te vrčevi, često s malom lažnom drškom na pregibu vrata u rame posude.

Kod grubljeg ili sasvim grubog posuđa srednjih ili debelih stijenki i s usitnjenim kamenom, pijeskom ili vapnom u fakturi, najčešći oblici su amfore, lonci, lončići, čaše i šalice. Među kamenim materijalom susrećemo uz već poznati repertoar i nove oblike, kao što su kameni brus (T.1:3) i strelice u obliku lastavijčeg repa. Ovo je vrijeme početka izrade brončanih predmeta (uz bakar dodani su ili arsen ili kositar, olovo, itd.), ali sve do kasnog brončanog doba nemamo dokaze za domaću metalurgiju. Svi pronađeni objekti na istraživanjima licenskokeramičkih naselja Cerine 3 sjeverno od grada i Piškornica kod Koprivničkog Ivanca jamskog su tipa (T.1:C, T.9:1 - 2). Na oba ova nalazišta pronađeni su i ulomci ukrašenih posuda tzv. inkustrirane keramike Transdanubije iz zapadne

Mađarske, što očito govori o već prilično razvijenoj trgovini, ali i istovremenosti pa i srodonosti ovih dviju kultura.

U **kasnom brončanom dobu** i početku željeznog doba u Podravini je dokazana i domaća metalurgija bronce: u Legradu je konstatirano postojanje ostave s više od 30 komada brončanih predmeta (K. VINSKI - GASPARINI 1973, 181), koja je pripadala tzv. **kulturi polja sa žarama**, nazvanoj tako po običaju spaljivanja i sahranjivanja pokojnika u žarama koje su ukopane na ravnim grobljima; na sljunčari Šoderica - Keter kod Botova pronađeni su bakreni kalupasti klin, te brončano koplje i mač (Z. MARKOVIĆ 1981, 200 - 201, T.8:1 - 3); na početku starijeg željeznog doba u Sv. Petru Ludbreškom egzistirala je lijevačka radionica od koje su pronađeni kalupi za brončano oruđe i oružje (M. ŠIMEK 1979; Z. MARKOVIĆ 1992, 7).

S područja grada imamo tragove naseljavanja u staroj ciglani (Bajer, Brežanec), gdje je otkrivena jedna žara (S. KOLAR 1976, 104), te iz predgrađa Miklinovca (Donašćice) gdje su pronađeni ulomci posuđa s facetiranim obodom (T.4:6), te mali mo-del kotača (T.4:5). Razdoblje kasnobrončanodobnih kultura (13 - 8. st. pr. Kr.) kod nas je već obilježeno stvaranjem plemenskih zajednica **Panonaca**, indoeuropskog etnosa, u sklopu kojega se kasnije jasno izdvajaju **Jazi (Iasi)**, krajem prvoga tisućljeća prije Krista imenom zabilježeni u rimskim izvorima, s područjem od okolice Ptuja do Papuka na istoku. **Starije željezno doba** (8 - 3. st. pr. Kr.) zastupljeno je na našem području egzistiranjem grupe **Martijanec - Kaptol**, te vezama s tračkokimerijskim, a kasnije i skitskim kulturnim krugom, što je naročito vidljivo po različitim vojnim i konjaničkim detaljima, kao što je, primjerice, izgubljena brončana sjekirica kultnog ili zapovjedničkog karaktera pronađena tridesetih godina ovoga stoljeća na položaju Palačice u Starigradu, a imala je vrlo neobičan oblik s pticama na ukrašenoj dršci, sačuvan je crtež, te postoji mogućnost da je u nekoj vezi s poznatim humkom koji su u blizini Kamengrada istraživali koprivnički istraživači - amateri krajem prošlog stoljeća (Z. MARKOVIĆ 1987, 145 - 145).

Starije željezno doba, ili **halštatsko**, vrijeme je veće upotrebe željeznih predmeta koji se tada počinju izrađivati. Nešto ulomaka posuđa iz ovoga vremena nađeno je u blizini Gergeljevog mlina u Starigradu (Z. MARKOVIĆ 1990 B, 161), a pokusno je istraživanje provedeno na Farkašiću uz rub Draganovca (Z. MARKOVIĆ 1982, 248 i d.), gdje je pronađena velika jama (možda neka vrsta lončarske jame) s nalazima različitih piramidalnih utega (T.4:11) i pršljenova (T.4:8), kao i uglačanog posuđa crne boje s kanelurama: radi se pretežno o posuđu tankih stijenki (šalice, zdjelice i slično posuđe s udubljenim dnom, žljebljenim drškama, žljebljenim kružićima i kanelurama na trbušnom dijelu). Među površinskim nalazima bilo je i ukrašenih pršljenova (T.4:9), kao i lonaca i zdjela ukrašenih na grublji način u sličnome stilu kao i fino posuđe (T.4:7, 10, 12).

Premda je **mlađe željezno doba (latensko)**, 3. st. pr. Kr. početak 1. st. po Kristu) vrijeme vrhovne vlasti **Kelta Tauriska** u ovim krajevima, u jednom relativno nejasnom odnosu prema Keltima sa središtem u Dolenjskoj (vazalni odnos ili plemenski savez) na ovim područjima i dalje žive **Jazi**, koji produžuju egzistenciju i u vrijeme Rimskoga Carstva na istim prostorima. Kelti, kao ratnički narod i vješti konjanici te kovači, donose mnoge novine; kuju svoj vlasiti novac (prvi puta u ovim krajevima pojavljuje se novac!), a u lončarstvu uvode revolucionarnu novost - brzorotirajuće lončarsko kolo, ali i češću proizvodnju posuđa s velikim količinom grafita u sebi (radi otpornosti na visoke temperature). Keramičko posuđe je jednostavnih oblika i rijetko ukrašeno (plittko žljebljene valovnice, vertikalne kanelure), ali i izuzetno kvalitetno i čvrsto (T.4:13 - 16).

U okolici grada tragove iz ovih razdoblja nalazimo uz Gergeljev mlin u Starigradu te na potoku Vratneću iza Cerina, sjeverno od grada, blizu Torčeca (nalaze iz Starigrada skupili su Ranko Pavleš i Željani Česi, a s Vratneca Ivica Zvijerac).

B. ANTIKA (RIMSKO CARSTVO, 1 - 5. STOLJEĆE)

Između 35. i 27. godine prije Krista Oktavijan August zauzima Segestiku (kasnije Sisciu) i sjeverozapadnu Hrvatsku. Koristeći vojsku ali i robove Rimljani su izgradili relativno brzo gustu mrežu cesta uz koje su gradili postaje. Od Siscije (Siska) jedna od glavnih cesta vodila je do Varaždinskih Toplica (Aquae lasae) pa na glavnu prometnicu uz Dravu, koja je od Aquileje preko Ljubljane (Emona) i Ptuja (Poetovio), te Ludbrega (Iovia) i okolice Koprivnice (postaje Sunista - Kunovec Breg i Piretis - rub Draganovca i Farkašića) vodila do Osijeka (Murša). Početkom 1. stoljeća, u velikom ustanku, Panonci su bili pobijedjeni (pretpostavlja se negdje uz Bednju), što im je dodatno otežavalo položaj. Ipak, Jazi su imali svoja dva velika središta u Varaždinskim Toplicama (Aquae lasae) i Daruvaru (Aquae Ballisae - Municipium lasorum), te svoju "respublicu lasorum", koja je imala i konvente sa sudovima prema običajnom pravu. Dok su iz Prekodravlja poznati rimskodobni grobni humci (tumuli) sa žarama u kojima su ostaci spaljenih pokojnika (Gola, Novačka), u Kunovec Bregu utvrđeno je 11 grobnih jama na vjerojatno ravnoj nekropoli iz druge polovice 1. i iz 2. stoljeća, miljokaz (?) te dio trase antičke ceste (T.5:B - broj 3 je Koprivnica, III - Kunovec Breg / Sunista te IV - Draganovec / Piretis ili Peritur), koja je vidljiva na mjestima između stare Bjelovarske ceste i željezničke pruge za Osijek. Dijelovi rimskih cesta vidljivi su i uz Jagnjedovac te u okolici Starigrada (transverzalno prema sjeveru; Z. LOVRENČEVIĆ 1980, 234 - 238; noviji podaci R. Pavleša). Na nekropoli u Kunovec Bregu (T.9:5) pronađene su lampice domaće proizvodnje (T.5:6), ali i one s oznakom radionice Fortis, brončane fibule (T.5:5), novčići, staklene posude, željezni nožići, ključevi i slični predmeti, te brojno keramičko posuđe, od lonaca sa poklopcima (T.5:4), čaša, tanjura, vrčeva do terrae sigillatae (najluksuznija keramička roba ukrašena obično žigovima ili reljefima) itd. Na rubu Draganovca i Farkašića početnim istraživanjima otkriveni su temelji dviju zgrada, pa je vrlo realna pretpostavka da je na tome mjestu (gdje su, usput rečeno, i danas izbacuju plugom dijelovi opeke, crijepa, žbuke i sličnog materijala, kao i ulomci keramike) stajala postaja Piretis (Peritur). Iskopani temelji na jednome mjestu terena pokazuju da se radilo o dvije zgrade koje su građene jedna iznad druge, a obje su imale apsidu (T.5:C, T.9:4). U blizini je, međutim, vjerojatno stajalo i antičko groblje iz vremena ranoga kršćanstva (kraj 4. stoljeća): 1938. godine, prilikom kopanja bunara u blizini pruge na Farkašiću, sjeverno od postaje Piretis i tik južno uz glavnu cestu za Mursu, pronađen je navodno inventar kosturnog groba (kršćanstvo, naime, ponovno uvodi običaj kosturnog sahranjivanja nasuprot poganskom običaju spaljivanja pokojnika); pronađeni su brončana ukrašena narukvica (T.5:2), karičice i predica, te novci careva Konstancija II (337 - 361), Konstansa (337 - 350) i Valentinijana I (364 - 375), što rječito govori o bogatom ženskom grobu iz vremena kada počinju velike provale Vizigota i Alana (S. KOLAR 1976, 110; Ž. DEMO 1986, 114). Antičke opeke i tegule ukrašene višerednim valovnicama i mrežastim urezima pronađene su i početnim istraživanjima brijega nasuprot gostionici Ive Franje (blizu trafostanice) u Starigradu (S. KOLAR 1976, 110, slika na istoj strani), a možda su sekundarno upotrebile u srednjem vijeku, što bi moglo značiti da su ili s Kamengrada ili iz Draganovca. Zlatni prsten s kamenom (T.5:1), koji je nestao 1973. godine, pronađen je u blizini Franjevačke crkve i samostana oko godine 1917. (Z. MARKOVIĆ 1991, 20). Antički neosebinski nalazi pronađeni su i u blizini Gergeljeva mlina (Kapetanov most) kod Starigrada, na nalazištu Cerine 2 uz cestu za Torčec, sjeverno uz grad, na lokalitetu Šalovički peski, na istočnom dijelu Farkašića, te na lokalitetu Seče kod Koprivničkih Bregi (Z. MARKOVIĆ 1990 B, 116 - 131). Jedan navodni skupni nalaz antičkog novca 3. stoljeća u Starigradu slučajno je iskopan u blizini sela (Z. MARKOVIĆ 1990 B, 131), a jedan rimski novčić pronađen je uz Židovsko groblje kod Varaždinske ceste (Z. MARKOVIĆ 1990 B, 120).

C. VELIKE SEOBE NARODA (cca 400 - 800. godina)

Kroz ovaj dio Podravine u 2. stoljeću provaljuju germanska plemena Kvadi i Markomani, a istovremeno je harala i epidemija kozica. U 4. stoljeću na ovim prostorima (naročito nešto južnije) vode bitke i ratove rimskih carevi i protucarevi, a krajem 4. stoljeća jedno od ranih kršćanskih središta bio je Ludbreg (Iovia), pa valja očekivati još više tragova ranog kršćanstva nego je navodni kosturni grob na Farkašiću (T.5:2). Vrijeme od kraja 4. stoljeća pa sve do druge polovice 6. stoljeća je obilježeno raznim provalama ili osvajanjima različitih plemena: kratkotrajne provale Gota, Alana, pa Huna, nakon nekog vremena zamjenjuje relativno mirno 60 - godišnje razdoblje vladavine Ostrogota, nakon čega slijedi dvadesetak godina vladavine Langobarda koji s dijelom starosijeditelja sele prema sjevernoj Italiji 568. godine. Nakon toga ovim krajevima vladaju Avari i Slaveni, vjerojatno u plemenskom savezu, sve do pred kraj 8. stoljeća, kada se taj savez i **Avarska država** raspadaju u ratovima protiv Franaka Karla Velikoga. Premda se opravdano može smatrati da, uz vjerojatno neko manje pleme, u ovim krajevima i tada žive (jedno vrijeme zajedno sa Avarima) **Hrvati i Duljebi**, u borbama protiv avarskog vrhovništva sudjeluju i Hrvati, pa je 795. godine sudjelovao u borbama i panonsko - hrvatski knez Vojnomir koji i stvara panonsko - hrvatsku vezalnu kneževinu u sklopu Franačkoga Carstva. Iz vremena velikih seoba naroda potječu jedan grob iz Ludbrega, oko 600. godine valja datirati sjekiru s Keljača kod Delova, a i dio oružja sa šljunčara u okolici pripadati će ovom razdoblju (Z. MARKOVIĆ 1992, 11).

D. NAJRANIJA STAROHRVATSKA RAZDOBLJA (do provale Tatara 1242. godine)

Kada su Franci sa svojim saveznicima srušili avarsku državu u Karpatskoj kotlini, na sjeveru i jugu Hrvatske stvorene su dvije hrvatske države koje su potpale prema tadašnjim običajima, kao vazalne, u franačku interesnu sferu, pa je i kršćansko misionarstvo u početku dolazilo isključivo sa zapada, budući da je u avarskom razdoblju opet prevladalo poganstvo. Tako su iz Aquileje i Salzburga na naše prostore dolazili prvi misionari i svećenici, pa i akvilejski zidari koji su pomagali knezu **Panonske Hrvatske - Ljudevitu** ojačati protiv Franaka njegovo središte - utvrđeni Sisak, dugo još i radionički centar jednog dijela karakterističnoga starohrvatskog nakita (Ž. TOMIĆ 1986). Iz vremena franačko - avarskih ratova, tj iz oko 800. godine, potječe grob iz Medvedičke (istočno od Molvi), u kojemu su pronađeni luksuzni predmeti (mač - karolinška spata ukrašena tauširanjem na balčaku i s damasciranjem sječiva; obostrano ukrašeni brončani i pozlaćeni jezičac; bojna sjekira ranoslavenskog tipa; nož; K. SIMONI 1986), pa je vjerojatno pripadao nakome od hrvatskih odličnika u borbi protiv Avara na franačkoj strani.

Naši krajevi potpali su pod Panonsku Hrvatsku, pa je logično da su, slično kao u franačko - avarskom ratu, i ovdje vođene borbe, naročito u vrijeme ustanka Ljudevita Posavskog, hrvatskog kneza koji je vladao od oko 810. do 823. godine, a odolijevao je franačkoj vojsci u deset vojni. Ljudevit je skupio oko sebe dio Slavena iz današnje Slovenije, te Timočane, a prišao mu je dio Hrvata iz Dalmacije, premda je njihov knez Borna pomagao Francima. Rat je trajao tri godine (819 - 822.), a dio franačkih snaga išao je na Ljudevita i preko zapadne Mađarske, pa je logično da je rat vođen i u ovim krajevima. Nakon pobjede Franaka sjeverna Hrvatska jedno vrijeme postaje poprištem ratova bugarskih i franačkih vazala, a u drugoj polovici 9. st. opet doživljava bolja vremena za vladavine kneževa s Blatnog jezera - **Pribine i Kocelja**, koji su vladali donjom Panonijom i za čije vladavine su misionarski djelovali od Velike Moravske do Jadrana **Sv. Konstantin** (Ćiril) i **Metod**, bizantski misionari

koji su pokrštavanjem i opismenjavanjem panonskih Slavena, te glagoljskim pismom u Hrvata uopće, ostavili neizbrisiv trag, premda su im učenici morali pobjeći pred germanskim pritiskom. Krajem 9. st. u Karpatsku kotlinu prodiru Mađari, a u borbama protiv njih vjerojatno pogiba i posljednji poimence poznati donjopanonski (zapravo - panonskohrvatski) knez **Braslav** (oko 896.). Kralj **Tomislav** početkom 10. st. obrani sjevernu Hrvatsku od Mađara i pripoji je južnoj te stvara zajedničku državu od Drave preko današnje Bosne do mora. Na sjeveru je hrvatski vladar, slično situaciji u Lici, Gackoj i Krbavi, imao bana, pa je u 11. st. poznato da je, za vladavine snažnog **Petra Krešimira IV**, na sjeveru bio ban srednjovjekovne **Slavonije** (prostora od srednjovjekovnog Gvozda na sjever, pretežno međuriječje Save i Drave te južnije oko Pokuplja) kasniji kralj **Dmitar Zvonimir**. Nakon Zvonimirove smrti, u feudalnom rasulu, po njegovoj ženi preuzmu vlast u Hrvatskoj mađarski vladari prethodno porazivši posljednjega narodnog hrvatskog vladara **Petra Svačića** 1097. godine. Na sjeveru je u 10. st. postojala hrvatska Sisačka biskupija, u drugoj polovici 11. st. do Drave se prostire crkvena vlast "biskupa Hrvata" iz Kninske biskupije, a 1904. godine, kada je pošao po sestrično nasljedstvo, u sjevernoj Hrvatskoj utemelji ugarski kralj **Ladislav** za potrebe sjevernih Hrvata **Zagrebačku biskupiju**, te im dovodi slavenske svećenike iz Češke, čime je jasno pokazao i njezinu etničku pripadnost. Naime, i u zapadnoj Mađarskoj dugo je vidljiv slavenski pečat u materijalnoj i duhovnoj kulturi, posebno uočljiv s usporedbama starohrvatskog materijala sa sjevera i juga s onim u zapadnoj Mađarskoj. Najzad, **starohrvatsku kulturu** stvarali su i Duljebi (ostaci dva srednjovjekovna naziva kod Vrbovca itd.: F. ŠIŠIĆ 1925., 278-279), te pohrvaćeni Avari koji su zbog mongolskih obilježja bili prepoznatljiviji još u 10. st. (o. c. 276), kao i ostaci romaniziranih starosjeditelja, kojima je često na sjeveru teško odrediti jasne tragove (o. c. 279 i d.).

Kako se u 10. st. u sjevernoj Hrvatskoj spominju tri utvrde (Zagreb, Požega i Vukovo - kasniji Vukovar), a Sisačka biskupija je zbog nesigurnih prilika imala problema nakon doseljenja Mađara, vjerojatno je Zagreb za sjedište nove biskupije izabran zbog pogodnog položaja. Biskupija je bila podijeljena na arhidakonate, pa je do dana današnjega Koprivnica ostala u **Komarničkom arhidakonatu** koji je obuhvaćao Podravinu od Velikog Bukovca na zapadu do okolice Kloštra na istoku, uključujući tu i dijelove Kalničkog gorja i Bilogore: sjedište arhidakonata bilo je u staroj Komarnici, jugozapadno od današnjega Novigrada Podravskog (v. F. BRDARIĆ 1937), a o ranome postanku Komarnice i povlasticama njezinom plemstvu (v. npr. N. KLAJČ 1987, 43 i d.) govore i zanimljivi toponimi koji su smješteni uz put kojim se vjerojatno kretao Ladislav, pa i kasniji hrvatsko - ugarski vladari ili dostojanstvenici (poznata "cesta kralja Kolomana" od Koprivnice prema Čazmi - v. npr. F. ŠIŠIĆ 1962, 167, v. ovdje T.6:C; toponim Banovac u gradu Koprivnici i Banovica sjeverno od Novigrada; toponim Klisa kod Pitomače, Stari Gradac, Kloštar, Gradišće u Virju, Klisa kod Plavšince i Vlajsava; toponim Vlajsav - Sv. Ladislav, u blizini kojega je Gradina, te Kraljevo brdo, Kneževi dvori itd. - sve je smješteno uz staru rimsku cestu kojom se kretala i Ladislavova i Kolomanova vojska - v. ovdje T.5:B).

Najzad, o značenju ranije Komarnice govori i stvaranje Novog grada bana Ivana Babonića, sjeverno od Komarnice, u prvoj polovici 14. st. (N. KLAJČ 1987.). Tezu da je Poljan grad između Novigrada i Javorovca nekadašnja Komarnica iznijeli smo već ranije (Z. MARKOVIĆ 1986 A, 135).

Iz razdoblja oko 9. i 10. st. potječu starohrvatski nalazi sjekira, te kaciga, dijelovi oklopa i mač sa šljunčara uz Dravu (S. KOLAR 1976, 111), ali i više naseobinskih nalaza. Osim kompleksa nalazišta Grede, Poljane i Keljače (tzv. Keli - grad) kod Delova, rani starohrvatski naseobinski nalazi pronađeni su i istraživanjima lokaliteta Seče kod Bregi: ondje je, na ostacima vjerojatne kovačnice, pronađena šljaka te keramika karakteristična za ova razdoblja (T.8.2 - 6), rađena na lončarskom kolu, s primjesama pijeska i usitnjenoga kamena, sive i oker - crvenkaste boje, te s ukrasima lonaca

neraščlanjenoga oboda i ponekad profiliranoga ramenog dijela u obliku urezanih jednorodnih ili višerednih valovnica, horizontalnih linija te kosih žigosanih žljebića (Z. MARKOVIĆ 1982, 241). Na lokalitetu Cerine 3, sjeverno od grada i šume Danice, istraživanjima je utvrđeno postojanje čvrsto nabijenoga ognjišta s ulomcima petnaestak lonaca, lončića i zdjela crvene, sive i crne boje, s ukrasima češljastih ili jednolinijskih valovnica, horizontalnih linija, te duljih ili kraćih vertikalnih i kosih zarez (T.8:1, 7, 8; Z. MARKOVIĆ 1986, 154 - 155). Sjeverozapadno od Cerina 3 rekognosciranjima 1985. godine otkrili smo tragove sedam jama i ognjišta poredanih u polukrugu: taj lokalitet nazvali smo Cerine 6, nalazi mu također pripadaju ranome starohrvatskom srednjem vijeku, a na karti mu je upisan naziv Klisa (od lat. ecclesia = crkva)!

Od prijelaza 9. na 10. st. na prostoru Karpatske kotline egzistira tzv. **bjelobrdska kultura** (nazvana po nalazištu Bijelo Brdo kod Osijeka), neosporno starohrvatskih obilježja, uz utjecaje iz prethodne avaroslavenske kulture, iz dalmatinskohrvatskog kruga, kulturnog kruga Karantanskih Slavena, te s utjecajima staromađarske tek nadošle kulture. Ovu kulturu karakteriziraju kosturna groblja na redove, S - sljepoočničarke, prstenje, praporci, pletene ogrlice i narukvice, kresiva, grozdolike naušnice, novčići, nožići, ali i križići, te niz sitnijih elemenata kao prilozima u grobovima. Premda se zasad analiziraju gotovo isključivo groblja ove kulturne pojave, smatramo to nedostatkom, te upozoravamo i na ove nalaze oko Koprivnice, koji su ostaci naselja, pretežno vjerojatno gradišta opasanih vodom, a u blizini nekada gustih šuma, na relativno ravničarskom terenu pogodnom za zemljoradnju, lov, ribolov, stočarstvo... (Z. MARKOVIĆ 1992, 13). Bjelobrdska kultura poznata je iz Podravine i Komarničkog arhidakonata s niza nalazišta: Otrovanec, Kloštar, Stari Gradac, Ludbreg, Veliki Bukovac, te iz najkasnije faze, kada nestaje provalama Tatara 1242. godine, Đelekovec (Ž. TOMIČIĆ 1986, 64 - 66).

Provalom Tatara u Mađarsku (1241 / 1242) i Hrvatsku (1242) događaju se u Karpatskoj kotlini brojne promjene uvjetovane razaranjima i paljenjem naselja, pljačkom i porobljavanjem stanovništva te općom nesigurnošću (v. osnovne cestovne pravce, T.6:C), što je rezultiralo djelomičnim mijenama materijalne kulture (nestaje tzv. bjelobrdska kultura), preseljavanjem stanovništva (kao što je slično već bilo nakon provale Mađara u Karpatsku kotlinu krajem 9. i početkom 10. st.), te snažnijim, već ranije započetim, razvojem gradova i trgovišta (uz koje je vezano i doseljavanje stranih trgovaca i obrtnika - hospitesa), a posebno svijješću o potrebi utvrđivanja naselja, budući da je u ratu s Tatarima postalo jasno na pojedinačnim primjerima od kolike je važnosti postojanje utvrda (obranjeni Kalnik, Klis, Trogir, Split).

S druge strane spaljena su mnoga važna mjesta u kojima je već započeo razvoj trgovišta, što znači i ubrzan razvoj države (naročito Zagreb). To rađa stvaranjem novih i utvrđivanjem starih naselja ili utvrda (Gj. SZABO 1920, 9 - 40). Premda su privilegiji, kojima su se slobodni i kraljevski gradovi ubrzano razvijali, dijeljeni u manjem broju i ranije (primjeri Varaždina i Virovitice), nakon tatarskog rata **Bela IV**, vraćajući se s bijega od Jadranskog mora do Ugarske i uviđajući važnost hrvatskih gradova, u želji da potakne gospodarstveni razvoj svoje države (u kojoj su i on i njegov brat Koloman bili svojedobno kao suvladari hrvatsko - ugarskog kralja posebnim hrvatskim kraljevima - v. N. KLAJIĆ 1987, 36 - 43) dijeli veći broj privilegija (F. ŠIŠIĆ 1962, 188 - 192: npr. Gradec i Samobor 1242, Križevci 1252, Jastrebarsko 1257 itd.).

U **Hrvatsko - Ugarskom Kraljevstvu** još od 12. st. na prostoru od Drave do mora vladali su banovi (isprva jedan, kasnije posebno slavonski, posebno hrvatsko - dalmatinski, zatim zajednički herceg - vojvoda iz kraljevske kuće, koji se naziva i posebnim kraljem), te je, bez obzira na veliki broj feudalaca na sjeveru koji su porijeklom stranci, jasno da je čitavoj Hrvatskoj, uključujući srednjovjekovnu Slavoniju, ostao u kraljevstvu poseban status.

E. KOPRIVNICA I OKOLICA OD SREDINE 13. STOLJEĆA DO TURSKIH OSVAJANJA U 16. STOLJEĆU

Detalji o koprivničkoj srednjovjekovnoj povijesti, oni dokumentirani ili samo hipotetični, dostupni su široj javnosti u nakoliko publikacija i više desetaka članaka pa se na njima nećemo posebno zadržavati (v. R. HORVAT 1943; L. BROZOVIĆ 1978; N. KLAIĆ 1987; P. CVEKAN 1989).

Kako smo naglasili, Koprivnica je u crkvenom pogledu činila središnji dio Komarničkog arhiđakonata Zagrebačke biskupije, a u civilnom pripadala je u banovinu (kraljevinu) Slavoniju, te u **Križevačku županiju** kao jednu od najstarijih u sjevernohrvatskom dijelu Hrvatsko - Ugarskog Kraljevstva. Premda se riječica Koprivnica spominje u dokumentima kralja Andrije II početkom 13. stoljeća (P. CVEKAN 1989, 17), sam grad i utvrda u njemu spominju se u drugoj polovici 13. stoljeća (1272.), vezano uz zatočenje i oslobođenje jednoga od posljednjih kraljeva iz dinastije Arpadovića - **Ladislava IV Kumanca** (F. ŠIŠIĆ 1962, 196 - 197; N. KLAIĆ 1987, 53 - 55). No kako je to naglašeno u prethodnom dijelu teksta, Koprivnica i bliža okolica bili su nastanjeno područje i mnogo prije nego se prvi puta spominju tim imenom u srednjem vijeku.

Rani starohrvatski materijal na području grada dokumentiran je nalazom dna i trbušastog dijela sive posudice (T.6:4) koja je, što je inače velika rijetkost, bogato ukrašena urezanim vertikalnim (u horizontalnim snopovima) cik - cakom i valovnicom na profiliranom prstenasto izdvojenom donjem dijelu, te okruglim lončarskim znakom na dnu. Taj ulomak pronađen je prije nekoliko godina na Florijanskom bastionu (Bašći), a vjerojatno je u gradski bedemski nasip prebačen iz obližnjega nižeg dijela, što bi neizravno potvrdilo tezu o postojanju starijega nizinskog gradišta na mjestu današnje koprivničke gradske jezgre, premda se ne bismo bezrezervno složili s njezinom lokacijom u jugozapadni dio tvrđave po hipotezi M. Planić - Lončarić (Z. MARKOVIĆ 1991, 20 - 22; M. PLANIĆ - LONČARIĆ 1986, 33 - 34). Nekako u isto vrijeme ili nešto kasnije (vjerojatno u 13. st.) valja datirati ukrašenu ručku s nizinske gradine Lepe kod Koprivničkih Bregi (T.7:7), srodnu onima iz Nedelišća u Međimurju, koja je već vezana uz doseljenje obrtnika - stranaca iz srednjoeuropskih gradova (Ž. TOMIČIĆ 1986, 67; Z. MARKOVIĆ 1992 B, 26 - 27).

Koprivnica, varoš i utvrda (koja je najvjerojatnije stajala uz jugozapadni dio kasnije utvrde, tj. u blizini kasnijega južnog ravelina - "reberina"), bila je u vlasništvu moćnoga roda **Güssinga**, koji su bili i hrvatski banovi. Zanimljiva je činjenica da kralj nakon svog oslobođenja proglašava svoga osloboditelja Bakalera (Bogodara) kaštelanom koprivničke utvrde, što je prvi slučaj u kraljevstvu! Oporuka toga kaštelana, nekoliko godina kasnije, prva je sačuvana oporuka u srednjovjekovnoj Slavoniji! Stoga i nije čudno da je ovakav ugledan grad dobio i franjevački samostan, koji je vjerojatno gradio ban Henrik Güssing 1290. godine ili oko toga datuma (M. PLANIĆ - LONČARIĆ 1986, 35; D. VUKIČEVIĆ - SAMARŽIJA 1986, bilj. 9.; P. CVEKAN 1939, 53 - 60; R. HORVAT 1943, 130 i d.). Franjevci su u varoši imali veliku i prostranu crkvu Blažene Djevice Marije, koju je vjerojatno 1337. podigao Ivan Güssing (R. HORVAT 1943, 10), ali je "prerezana" gradnjom jake utvrde i kopanjem varoške grabe sredinom 16. stoljeća, te je od nje ostalo samo svetište, a jedan dio je ugrađen u kasniju župnu crkvu Sv. Nikole: od te velike crkve, o čijoj ljepoti svjedoči kamena reljefno ukrašena arhitektura 14. i 15. stoljeća, koja se danas nalazi u koprivničkom Muzeju (T.6:1 - 2; T.7:1 - 5), nažalost nije ostao nikakav crtež suvremenika, no zna se da je bila nekoliko puta dograđivana, a čini se da je punim sjajem zablislala nakon dobivanja privilegija **slobodnoga i kraljevskog grada 1356. godine** od hrvatsko - ugarskog kralja **Ludovika**, vjerojatno darivanjima kraljice Elizabete. No, činjenica je da je jaki požar 1559. godine pridonio ne samo gradnji jake utvrde, nego i uništenju

ostataka crkve i odlasku franjevaca iz grada (o spomenicima v. D VUKIČEVIĆ - SAMARŽIJA 1986; ostalo: P. CVEKAN 1989, 60 - 64).

Premda je Koprivnica dobivala privilegije u nekoliko dokumenata, ipak je glavne povlastice dao kralj **Ludovik Anžuvinac**, pa je i gradski grb uzeo njegov simbol kao svoj: naime, u kraljevu grbu je simbol ljiljana, pa je i grad za svoj grb uzeo ljiljane kao svoje simbole (F. HORVATIĆ 1992, 66 - 67), a simbol ruke s mačem, postavljen na gradsku vijećnicu (danas zgrada Muzeja) označavao je veliku vlast gradskog suca - gradonačelnika, koji je imao pravo izricanja smrtno kazne.

O najvažnijoj utvrdi u blizini, **Kamengradu**, čije je istraživanje započeto i prekinuto prije desetak godina (Ž. DEMO 1984), ne može se još uvijek reći mnogo. Ondje kao i sjeverno, na groblju uz crkvicu Sv. Emerika, pronađeno je mnogo ostataka materijalne kulture (strelica, ostruge, brus, škare, potkove, čekić, obična i luksuzna keramika, novčići itd. (T.7:9; T.9:6; T.1:5; T.7:10; T. 8:9 - 10), još su vidljivi ostaci zidova, a na jednome dijelu groblja (do sada istraženo 115 grobova hrvatskog pučanstva koje je živjelo na kamengradskom vlastelinstvu i radilo po vinogradima, njivama, šumama i mlinovima) naziru se ostaci temelja crkve. Utvrdu je, na mjestu gdje je sigurno bilo i neko ranije starohrvatsko naselje ili utvrda, najvjerojatnije gradio za sebe **ban Mikac Mihaljević** sredinom 14. stoljeća, a srušena je 1446. godine, kada su joj gospodarili posljednji Celjski protiv kojih je zaratio gubernator Janoš Hunjadi, te se nakon toga zove **Stari grad** ili **Zakleti breg** (R. HORVAT 1943, 279 - 285; N. KLAIĆ 1987, 80 - 95).

U kasnijoj povijesti Koprivnica je imala više gospodara: biskup Ivan Alben, grofovi Celjski, te moćni **Ernušti**, gospodari Međimurja, Prodačica (Virja), Komarnice itd. (N. KLAIĆ 1987 126 i d.). Izuzetno je značajna činjenica da je u Koprivnici održan hrvatski sabor na kojemu je, zbog turske opasnosti i bezvlada nakon Mohačke bitke (1526.) ban Krsto Frankopan imenovan tutorom i protektorom hrvatskog kraljevstva. Nakon požara 1559. godine postalo je jasno da se koprivnička utvrda, sjedište Koprivničke kapetanije, mora pojačati i posebno utvrditi, te je zbog tih razloga srušen dio crkve Blažene Djevice Marije, a i nekadašnja crkva Sv. Nikole uz sjeveroistočni (Popovski) bastion nove jake utvrde. Ostaci drvenih ograda i balvana pronađeni su prilikom rušenja Dvorskog (jugozapadnog) bastiona 1908. godine (L. BROZOVIĆ 1978, 16; ovdje T.1:B). Utvrda je imala četiri bastiona i četiri ravelina (T.6:A - B), a djelomično je srušena prilikom zatrpavanja varoške grabe u drugoj polovici 19. stoljeća. Iz vremena turskih provala i ratova, koji su naročito intenzivirani nakon pada Virovitice i Čazme u turske ruke 1552. godine, potječu i najkasniji nalazi pećnjaka s grbom Habsburgovaca (T.8:11), te glazirana keramika (T.8:12), koji su pronađeni prilikom obnove zgrade stare Vijećnice (današnjeg Muzeja), potkove (T.6:3), crkveno zvono iz 1587. godine (T.7:6), a na ratove s Turcima podsjeća i rijedak nalaz tzv. Ulrichovog križa s kraja 17. stoljeća (T.7:8).

Kako smo naprijed dokumentirali, Koprivnica, sam grad i njegova najuža okolica gotovo potpuno kontinuirano su naseljeni od početka bakrenog doba (oko 3500 god. prije Krista) do starohrvatskih početaka i punog razvoja srednjovjekovnoga te kasnije novovjekoga grada.

Osnovna literatura:

1. BAKRAČ, Lj., 1983: *Prilog istraživanju koprivničke utvrde; Zbornik za narodni život i običaje* 49, Zagreb 1983
2. BRDARIĆ, F., 1937: *Arhidakonat Komanički (1334 - 1934); u: B. Mađer, Časti i dobru zavijaču*, Zagreb 1937, 338 i d.
3. BROZOVIĆ, L., 1978: *Grada za povijest Koprivnice; Koprivnica 1978*
4. BULAT, M., 1983: *Dio rimske ceste Poetovio - Mursa u Podravini (po rukopisu ing. R. Franjetića "Kako je mogao izgledati rimski limes duž Drave?"); Podravski zbornik* 83, Koprivnica 1983, 263 i d.
5. BUTURAC, J., 1984: *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine; Starine JAZU* 59, Zagreb 1984, 43 i d.
6. CVEKAN, P., 1989: *Koprivnica i Franjevci; Koprivnica 1989*
7. ČUK, J., 1916: *Podravina od Bednje do Voćine i susjedna područja do polovice četrnaestoga vijeka; Vjesnik Zemaljskog arhiva god. XVIII, sv. 3, Zagreb 1916*

8. DEMO, Ž., 1982: Rezultati arheoloških iskopavanja ranocarske nekropole u Kunovec Bregu kraj Koprivnice (iskopavanja u 1979. i 1980. godini); *Podravski zbornik 82, Koprivnica 1982, 279 i d.*
9. DEMO, Ž., 1984: *Castrum Keukaproncha / Kuvar - počeci istraživanja; Podravski zbornik 84, Koprivnica 1984, 320 i d.*
10. DEMO, Ž., 1986: *Draganovec - zemljište Marije Maček, Koprivnica; u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj - katalog izložbe (ur. Z. Marković), Koprivnica 1986, 114*
11. DOČKAL, K., 1953: *Kamengrad u svijetlu Streže; Zbornik Muzeja grada Koprivnice 8, Koprivnica 1953, 113 i d.*
12. FELETAR, D., 1986: *Geografske osobine sjeverozapadne Hrvatske; u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj - katalog izložbe (ur. Z. Marković), Koprivnica 1986, 4 i d.*
13. FELETAR, D., 1988: *Podravina; općine Đurđevac, Koprivnica i Ludbreg u prošlosti i sadašnjosti, knj. 1: Povijesno geografski pregled od paleolita do 1945. godine; Koprivnica 1988*
14. FELETAR, D., 1992: *Spomenici kulture i povijesti u općini Koprivnica; Koprivnica 1992*
15. HORVAT, A., 1960: *Osvrt na urbanizam Koprivnice; Bulletin JAZU 8 / 2 - 3, Zagreb 1960, 89 i d.*
16. HORVAT, R., 1937: *Razvitak i prošlost; u: B. Mader, Časti i dobru zavičaja, Zagreb 1937, 97 i d.*
17. HORVAT, R., 1943: *Poviest slob. i kr. grada Koprivnice; Zagreb 1943*
18. HORVATIĆ, F., 1992: *Grbovi i zastave grada Koprivnice; Podravski zbornik 18, Koprivnica 1992, 65 i d.*
19. HORVATIĆ, F., 1993: *Grbovnik žitelja grada Koprivnice; Muzejski vjesnik 16, Čakovec 1993, 75 i d.*
20. KLAJČ, N., 1986: *Kako Koprivnica 1356. godine postaje slobodni kraljevski grad; u: Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko - bilogorskoj regiji, Znanstveni skup Koprivnica 1986, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 14, Zagreb 1990, 131 i d.*
21. KLAJČ, N., 1987: *Koprivnica u srednjem vijeku; Koprivnica 1987*
22. KOLAR, S., 1976: *Arheološki lokaliteti u općini Koprivnica; Podravski zbornik 76, Koprivnica 1976, 103 i d.*
23. KOLAR, S. - HORVATIĆ, F., 1969: *Grad i općina Koprivnica - osvrt na historijska zbivanja; Koprivnica 1969 (šapirografirano)*
24. KRIVOŠIĆ, S., 1983: *Stanovništvo Podravine 1659 - 1859. godine; Podravski zbornik 83, Koprivnica 1983, 147 i d.*
25. KRUHEK, M., 1986: *Tvrđava u Koprivnici - povijesni i tipološki razvoj; u: Koprivnica, grad i spomenici (ur. I. Reberski), Zagreb 1986, 25 i d.*
26. LASZOWSKI, E., 1895: *Prilog k hrvatskoj sfragistici; Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva n. s. god. I., 1895, Zagreb 1895 - 1896, 120 i d.*
27. LOVRENČEVIĆ, Z., 1980: *Rimske ceste i naselja u bilogorsko - podravskoj regiji (I); Arheološki pregled 21; Beograd 1980, 233 i d.*
28. LONČARIĆ, M., 1986: *Jezični odnosi u Podravini; u: Arheološka istraživanja u Podravini i kalničko - bilogorskoj regiji, Znanstveni skup Koprivnica 1986, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 14, Zagreb 1990, 181 i d.*
29. MARKOVIĆ, M., *Descriptio Croatiae - Hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata; Zagreb 1993*
30. MARKOVIĆ, Z., 1981: *Novi prilozii poznavanju prethistorije u Podravini; Podravski zbornik 81, Koprivnica 1981, 193 i d.*
31. MARKOVIĆ, Z., 1982: *Rezultati istraživanja prethistorijskih lokaliteta oko Koprivnice 1981. godine; Podravski zbornik 82, Koprivnica 1982, 239 i d.*
32. MARKOVIĆ, Z., 1986: *Početa istraživanja lokaliteta Cerine III; Podravski zbornik 86, 152 i d.*
33. MARKOVIĆ, Z., 1986 A: *(Natuknice o nalazištima) Koprivnica - Cerine III, Koprivnica, 93; Koprivnica - Farkašić P, Koprivnica, 93 - 95; Koprivnički Bregi - Seče, Koprivnica, 95; Koprivnički Ivanec - Piškornica, Koprivnica, 95; Koprivnički Ivanec - Zasek I, Koprivnica, 95; u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj - katalog izložbe (ur. Z. Marković), Koprivnica 1986*
34. MARKOVIĆ, Z., 1987: *Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko - bilogorske regije (I.); Podravski zbornik 87, Koprivnica 1987, 142 i d.*
35. MARKOVIĆ, Z., 1988: *Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko - bilogorske regije (II.); Podravski zbornik 88, Koprivnica 1988, 182 i d.*
36. MARKOVIĆ, Z., 1990: *Noviji i neobjavljeni arheološki nalazi iz Podravine i kalničko - bilogorske regije (III.); Podravski zbornik 16, Koprivnica 1990, 117 i d.*
37. MARKOVIĆ, Z., 1990 A: *Arheološki nalazi uz Gergejev mlin u Starigradu; Muzejski vjesnik 13, Bjelovar 1990, 17 i d.*
38. MARKOVIĆ, Z., 1990 B: *Općina Koprivnica (br. 361 - 522); u: Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske (ur. M. Šimek), Varaždin 1990, 107 i d.*
39. MARKOVIĆ, Z., 1991: *Arheološki i stariji povijesni nalazi u koprivničkoj utvrdi; Muzejski vjesnik 14, Kutina 1991, 17 i d.*
40. MARKOVIĆ, Z., 1992: *Najstarija naseljava i kulture Podravine i kalničko - bilogorske regije; katalog izložbe, Koprivnica 1992*
41. MARKOVIĆ, Z., 1992 A: *Licenskokeramička kultura u vremenu i prostoru (uvodne napomene); Muzejski vjesnik 15, Kutina 1992, 23 i d.*

42. MARKOVIĆ, Z., 1992 B: *Nekoliko zanimljivih arheoloških nalaza iz koprivničke Podravine; Muzejski vjesnik 16, Čakovec 1993, 26 i d.*
43. PLANIĆ - LONČARIĆ, M., 1986: *Izgradnja grada do sredine 19. stoljeća; u: Koprivnica, grad i spomenici (ur. I. Reberski), Zagreb 1986, 33 i d.*
44. SIMONI, K., 1986: *Medvedička, Đurđevac; u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj - katalog izložbe (ur. Z. Marković), Koprivnica 1986, 138*
45. SZABO, GJ., 1920: *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji; Zagreb 1920*
46. ŠIMEK, M., 1979: *Sv. Petar Ludbriški - nalaz metalurške radionice; Podravski zbornik 79, Koprivnica 1979, 106 i d.*
47. ŠIŠIĆ, F., 1925: *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara; Zagreb 1925*
48. ŠIŠIĆ, F., 1962: *Pregled povijesti hrvatskog naroda; Matica hrvatska, Zagreb 1962 (3. izdanje, ur. J. Šidak)*
49. TOMIČIĆ, Ž., 1986: *Srednjovjekovno razdoblje; u: 40 godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj - katalog izložbe (ur. Z. Marković), Koprivnica 1986, 62 i d.*
50. VIKIĆ, B. - GORENC, M., 1967: *Prilog istraživanju antičkih puteva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj; Zagreb 1967*
51. VIKIĆ, B. - WALTER, E., 1955: *Zbirka potkova u Arheološkom muzeju u Zagrebu; Starohrvatska prosvjeta, 3. ser. sv. 4, Zagreb 1955, 23 i d.*
52. VINSKI - GASPARINI, K., 1973: *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj; Monografije 1, Zadar 1973*
53. VUKIČEVIĆ - SAMARŽIJA, D., 1986: *Sakralna arhitektura kasnog srednjeg vijeka u Koprivnici, u: Koprivnica, grad i spomenici (ur. I. Reberski), Zagreb 1986, 73 i d.*

DODATAK: POPIS NALAZIŠTA U GRADU KOPRIVNICI I NAJUŽOJ OKOLICI (nalazišta u gradu abecednim redom lokaliteta, a uz grad abecednim redom naselja)

A. PRETPOVIJESNA RAZDOBLJA

1. Banovac; 2. Bajer - Brežanec; 3. Cerine 1 - 5; 4. Dubovec; 5. E. Pavičića ulica; 6. Farkašić; 7. Gmanje 1 - 2; 8. Herešin / kolektor; 9. Kamengrad; 10. Koprivnički Bregi / Seče; 11. Koprivnički Ivanec / Piškornica; 12. Koprivnički Ivanec / Vojnik 1; 13. Koprivnički Ivanec / Zasek 1; 14. Križevačka ulica; 15. Kunovec Breg / Leptan - Dolanci; 16. Lenišće; 17. Miklinovec - Donašćice; 18. Močilski breg; 19. Peteranec / Dudovina 1 - 2; 20. Rečko polje; 21. Reka / Dolencev breg; 22. Starigrad / Gergeljev mlin; 23. Starigrad / Palačice; 24. Šaši; 25. Utvrda Koprivnica; 26. Vratnac

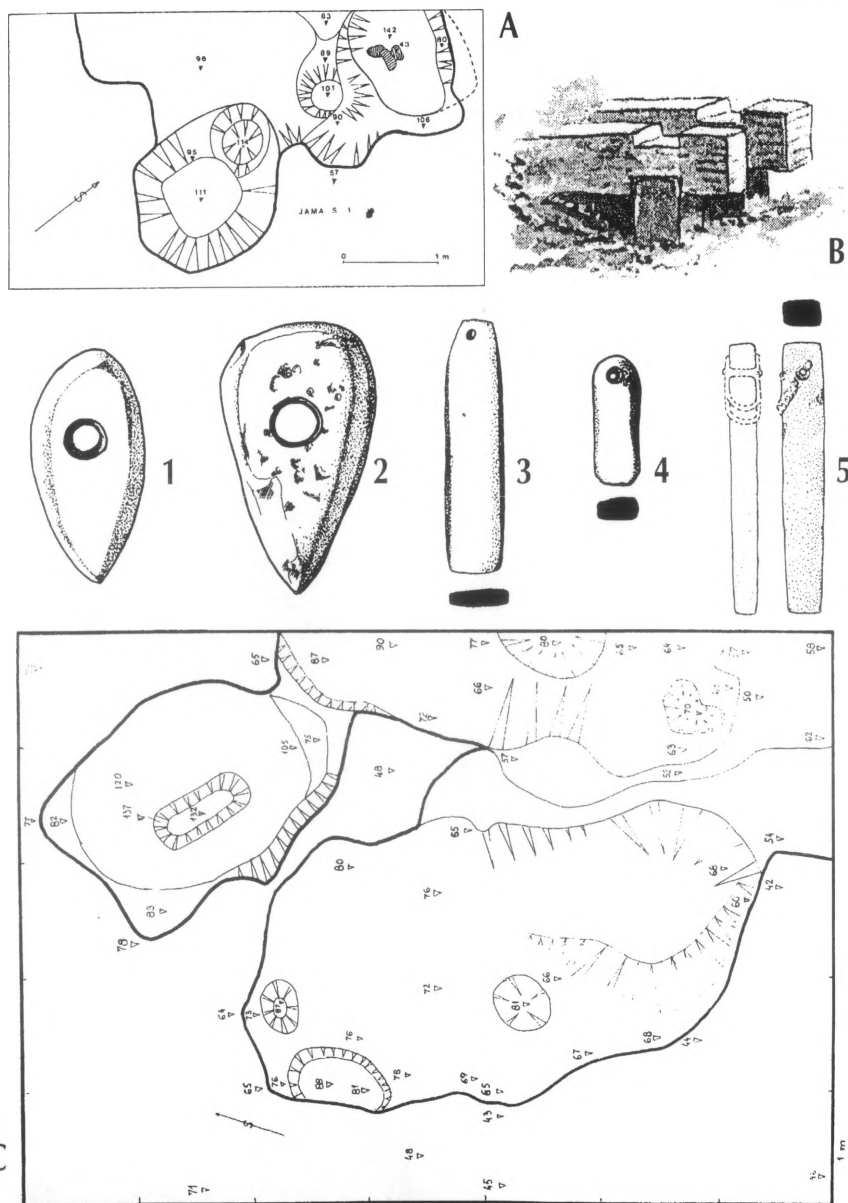
B. ANTIKA - RIMSKO CARSTVO

1. Cerine 2; 2. Draganovec; 3. Farkašić A; 4. Farkašić - bunar / pruga; 5. Herešin / kolektor; 6. Kamengrad; 7. Koprivnički Bregi / Seče; 8. Kunovec Breg; 9. Kunovec / Gospodsko polje; 10. Miklinovec - Šalovički peski; 11. Pri Sv. Duhu; 12. Starigrad / obronci Bilogore; 13. Starigrad / Gergeljev mlin; 14. Starigrad / Kapetanov most; 15. Starigrad / trafostanica (zemljište Jalšovec); 16. Utvrda Koprivnica

C. SREDNJOVJEKOVNA RAZDOBLJA

1. Bakovčica / Grad; 2. Bakovčica / Velike livade; 3. Cerine 1 - 6; 4. Draganovec / Farkašić; 5. Drugi slap - Ledare; 6. Dubovečki breg; 7. Farkašić - Dugolešće; 8. Gmanje 1 - 2; 9. Gospinje; 10. Herešin / kolektor; 11. Ivanjska cesta; 12. Ivanščak; 13. Kapitanica; 14. Koprivnički Bregi / Lepe; 15. Koprivnički Bregi / Seče; 16 - 23. Koprivnički Ivanec / Bzovje; Cerovice; Delnice; Glivnice; ; Selišće; Vojnik 1 - 2; Zasek 1 - 2; Župna crkva; 24. Križevačka ulica; 25. Kunovec Breg / Leptan - Dolanci; 26. Kunovec Breg / Šterc; 27. Miklinovec - Donašćice, 28. Miklinovec - Goričko polje; 29. Miklinovec - Šalovički peski; 30. Peteranec - Dudovina 1; 31. Peteranec - Petrovci; 32. Reka / Dolencev breg; 33. Reka / Rempaš; 34 - 39. Starigrad / Crkvenjak; Gergeljev mlin; Kapetanov most; Piljevo; Sv. Emerik (groblje - crkva); Zakleti breg (Kamengrad); 40. Utvrda Koprivnica; 41. Zidani mosti (Miholjansko polje).

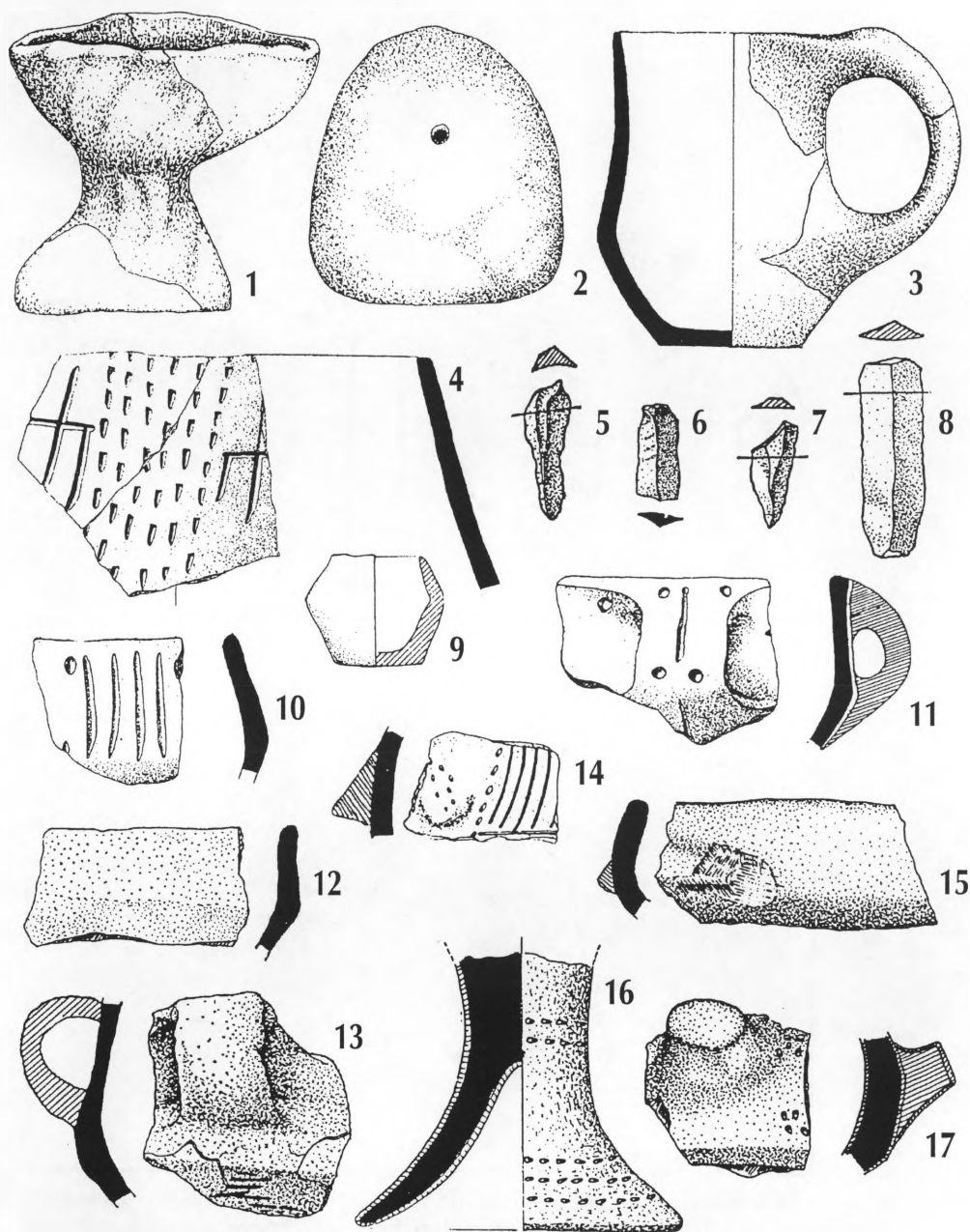
TABLA 1

A: Koprivnički Bregi - Seče, 1981, jama S - 1; B: ostaci drvenih dijelova koprivničke utvrde, pronađeni 1908 (Dvorski bastion); C: Koprivnički Ivanec - Piskornica, 1981, Jama 1; 1 - 2: kamene sjekire s rupom za nasad drške (1: Rečko polje; 2: Koprivnica - Ul. E. Pavičića); 3 - 5: Kameni brusovi (3: Koprivnički Ivanec - Piskornica; 4: Koprivnica - Vjecnika ulica; 5: Kamengrad)

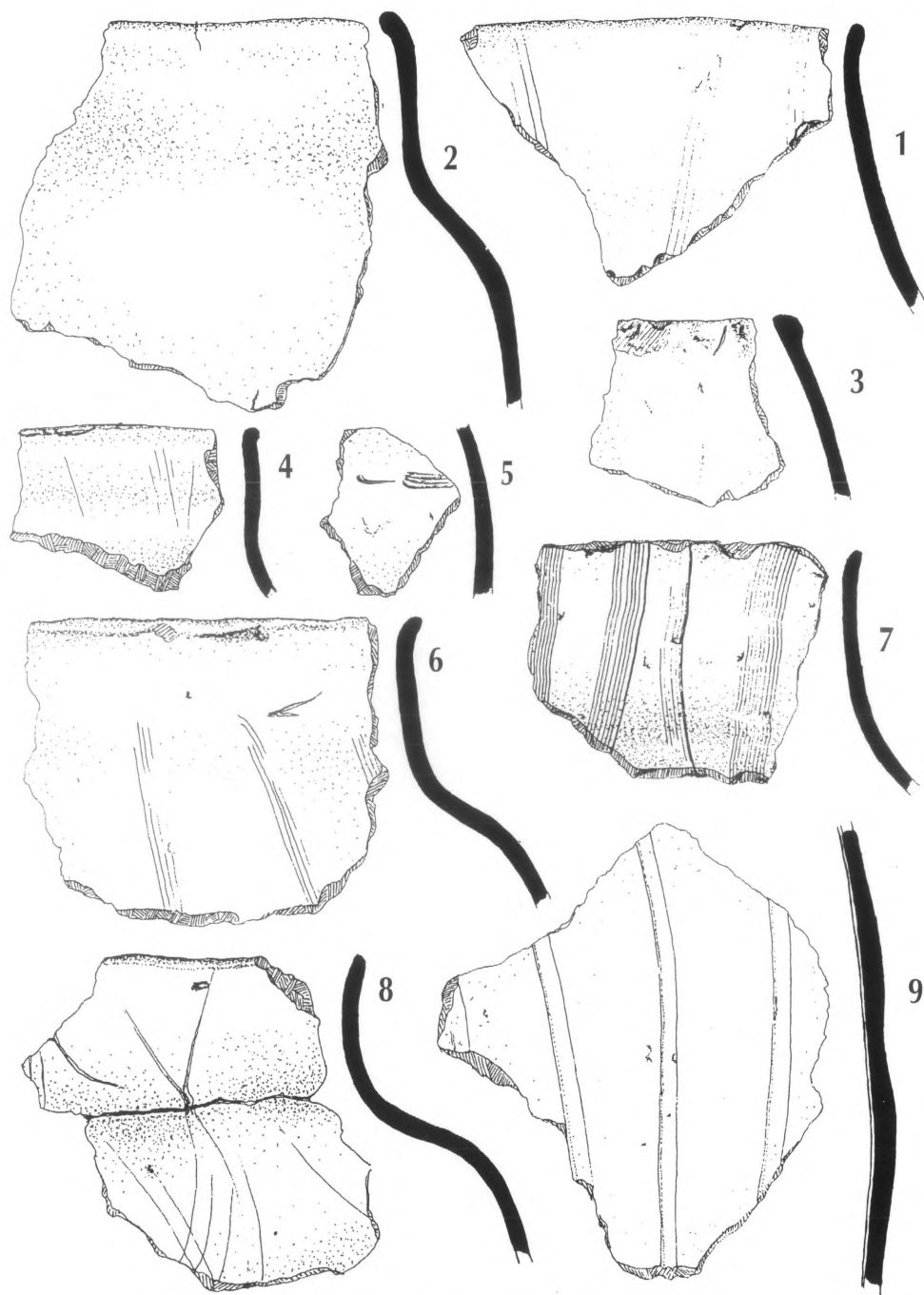
A: po Markoviću (crtež J. Fluksi); B: po L. Brozoviću (crtež S. Kukec); C: po crtežu J. Fluksija (crt. V. Kolarek); 1 - 5: po Markoviću (1 - 4: crteži Z. Marković; 5: crtež J. Fluksi)

TABLA 2

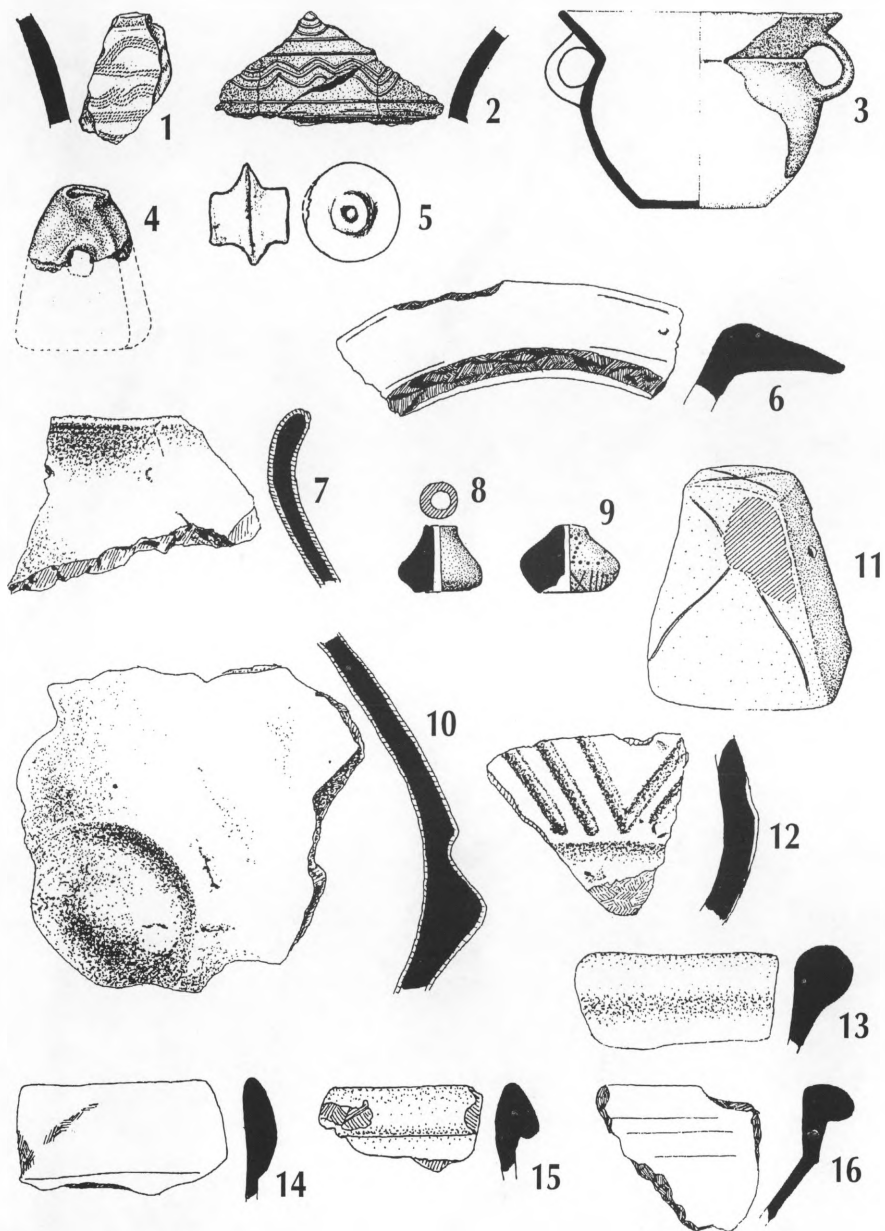
1 - 17: eneolit (1 - 11: kultura Seče; 12 - 17: lasinjska kultura); 1 - 11: Koprivnički Bregi - Seče;
 12, 13: Koprivnički Ivanec - Vojnik 1; 14 - 17: Koprivnica - Cerine 3, 1985, jama S - 2
 1 - 17: po Z. Markoviću (crteži J. Fluksi)

TABLA 3

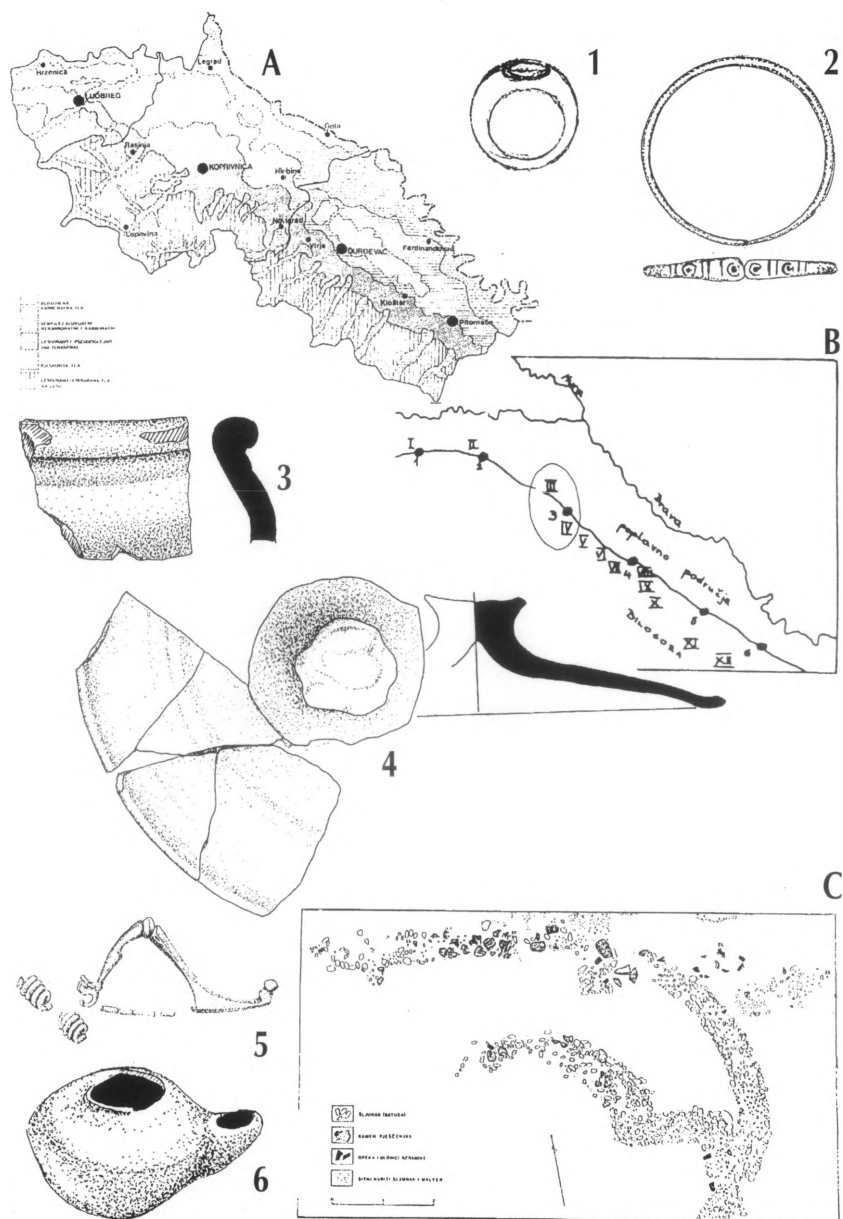
1 - 9 : Koprivnica - Cerine 3, 1985, jama S - 4 (dub. 60 - 100 cm.) crteži Vladimir Kolarek

TABLA 4

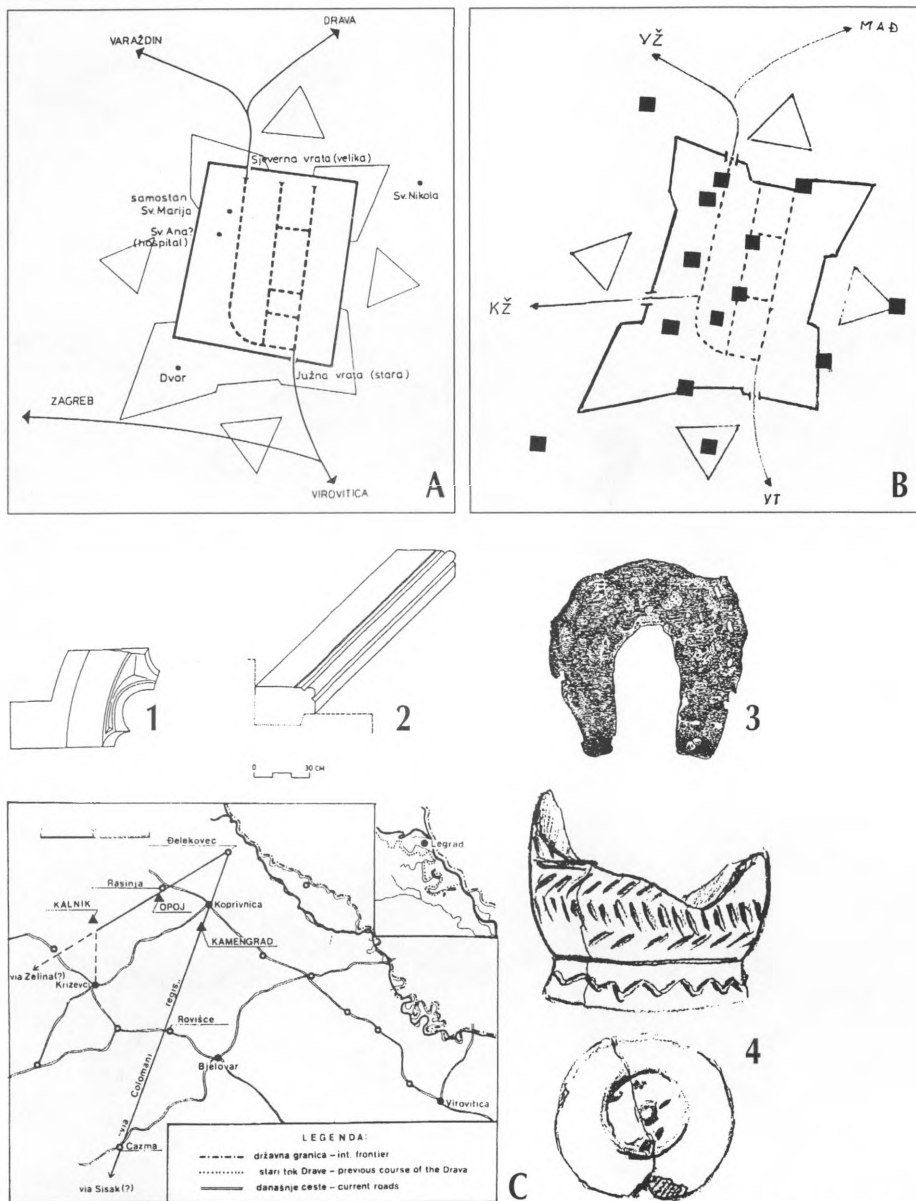
1 - 6: bronzano doba (1, 2, 4: Koprivnica - Cerine 3; 3: Koprivnički Ivanec - Piškornica; 5: Koprivnica / Miklinovec - Donašćice; 6: Starigrad - Gergeljev mlin); 7 - 12: starije željezno doba (Koprivnica - Farkašić); 13 - 16: Mlađe željezno doba (13, 15: Gliboki / Vratnec kod Torčeca; 14, 16: Starigrad - Gergeljev mlin)
1 - 16: po Z. Markoviću (1 - 4, 8, 9, 11: crteži J. Fluksi; 7, 10, 13, 15: crteži V. Kolarek; 5, 6, 14, 16: crteži Z. Marković)

TABLA 5

A: Vrste tla u Podravini; B: podravski dio rimske ceste Poetovio - Mursa (zaokruženi Sunista, Koprivnica i Piretis); C: tlocrt temelja dviju zgrada uz Draganovec i Farkašić (ant. Piretis); 1: Koprivnica, uz samostan (zlatno); 2: Farkašić - kasnoantički grob (bronca); 3: Kamengrad; 4 - 6: Kunovec Breg (5: bronca)
 A: po D. Feletaru; B: po M. Bulatu; C: po Ž. Demu; 1, 3: po Z. Markoviću (crteži J. Fluksi); 6: po Z. Markoviću (crtež V. Kolarek); 4, 5: po Ž. Demu (crteži J. Fluksi); 2: crtež V. Kolarek

TABLA 6

A: Koprivnička utvrda s naznačenim najvažnijim punktovima i ulicama (14 - 15. st.); B: Koprivnička utvrda s naznačenim arheološkim nalazištima (situacija utvrde u 16. st.); C: osnovni cestovni pravci u Podravini 13. st.; 1 - 2: kameni dijelovi arhitekture iz crkve Blažene Djevice Marije; 3: srednjekovna potkova iz koprivničke utvrde; 4: ulomak keramike iz Bašče (Florijanski bastion u koprivničkoj utvrđi)
 A - B: podloga po M. Planić - Lončarić; C: po Ž. Demu; 1 - 2: po D. Vukičević - Samaržija; 3: po B. Vikić; 4: po Z. Markoviću (B: po Z. Markoviću, crtež V. Kolrek; 4: crtež Z. Marković)

1 - 5: kameni ostaci franjevačke crkve Blažene Djevice Marije, 14 / 15. st.; 6: zvono iz Župne crkve Sv. Nikole, 1587. godine; 7: Koprivnički Bregi - Lepa; 8: Koprivnica, Ulrichov križ s kraja 17. st.; 9: Kamengrad, ostaci istočnog podzida; 10: Kamengrad, zvjezdasta ostruga; 1 - 5, 10: po L. Brozoviću (crtež S. Kukec); 6: po M. Planić - Lončarić; 7 - 9: po Z. Markoviću (7: crtež V. Kolarek)

TABLA 8

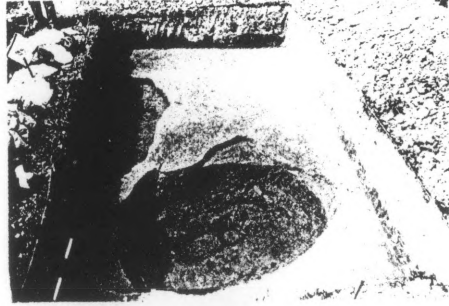

Starohrvatska razdoblja

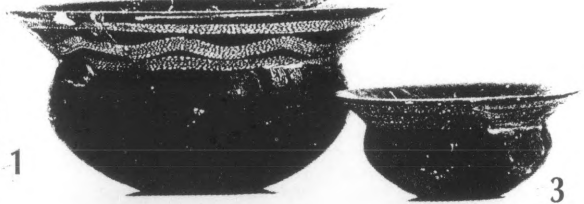
1 - 8: rani srednji vijek (1, 7, 8: Koprivnica - Cerine 3, 1985, ognjište S - 1; 2 - 6: Koprivnički Bregi - Seče, 1981, kovačnica S - 2); 9 - 10: 14 / 15. st. (Kamengrad); 11 - 12: 16 / 17. st. (Vijećnica - Muzej grada Koprivnice); 1 - 10: po Z. Markoviću (1 - 10: crteži J. Fluksi; 11 - 12: crteži V. Kolarek)

1

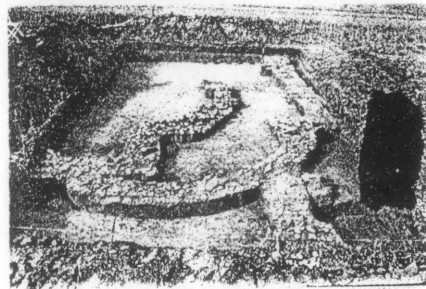
2

3

5

4

6

1 - 3: Koprivnički Ivanec - Piškornica (1: 1984, sonda 3; 2: 1981, sonda 1; 3: ranobrončanodobne licenskokeramičke posude); 4: antičke zgrade uz Draganovec i Farakašić (ant. Piretis); 5: Kunovec Breg (ant. Sunista), istraživanje nekropole; 6: Kamengrad (na brijegu) i groblje uz crkvicu Sv. Emerika (ravnicu sjeverno uz brijeg)

1: fot. Z. Marković; 2: fot. J. Fluksi; 3: fot. ing. B. Ranilović; 4 - 6: fot. Ž. Demo